

Želví mámou v Indonésii

Za 11 let působení v Indonésii zachránila desetinu populace mořských želv v Indickém oceánu. Bez fanfár a metálů, bez větší publicity. Ze světově unikátního projektu záchrany kriticky ohrožených druhů vědu nedělá - stačí jí pár místních ochranářů, čeští dobrovolníci a především čeští dárci. A dva pusté ostrovy u Bornea. „Odmalička jsem obdivovala zvířátka s domečkem,“ říká skromně bioložka **Hana Svobodová**, která vede projekt Chráníme mořské želvy.

Text: Marek Brodský | Foto: Archiv Hany Svobodové

Jak je možné, že mořské želvy zachraňuje zrovna žena ze země, kde známe maximálně Jadran nebo Balt?

Mořem to není, i já jsem jako malá byla jen v Itálii a v Chorvatsku. Ale už jako malá jsem domů pořád nosila šneky, v první třídě jsem si vyprosila želvu, kterou mám mimochodem dodnes. Prostě jsem odmalička obdivovala zvířátka s domečkem. Když mi bylo 18, ještě na gymnáziu, jsem jela jako dobrovolník chránit mořské želvy do Mexika. Bylo to úžasné, ale vlastně jsem už tehdy viděla, jak to tam dělají blbě. Jsem tvrdohlavá, tak jsem si řekla, že to budu dělat líp, a od té doby se o to snažím.

Proč jste si vybrala zrovna Indonésii?

Při psaní bakalářky na Přírodovědecké fakultě UK jsem zjistila, že populace želv jsou nejohroženější v Indickém oceánu. Chtěla jsem jet někam, kde opravdu můžu pomoci. Na konci školy jsem pak získala stipendium na studium indonéštiny.

I po 11 letech, co do Indonésie jezdím, mě překvapuje, že tam vlastně moc záchranných programů není. Ve všech dokumentech vidíte, že Indonésie má orangutany, největší biodiverzitu... Ale větší záchranné programy bych spočítala na prstech dvou rukou. Třeba francouzské nebo americké programy tam nenajdete.

Proč je třeba mořské želvy chránit?

Celkem je na světě sedm druhů mořských želv a vlastně všechny jsou ohroženy vyhynutím, některé kriticky. Vědci předpokládají, že některé druhy by do 20 let mohly vyhynout úplně, zvláště v určitých lokalitách. Poslední dobou je to možná trochu lepší, protože covid želvám pomohl. Třeba v Thajsku nebo v Brazílii se vylíhlo mnohem víc želv než v posledních letech. Je to zřejmě spojené s větším klidem, který kvůli covidu na pobřeží vládl. Nejsou plážové diskotéky, nesvítlí se, takže

želvy mají klid. V pobřežních vodách také nebylo tolik rybářů. V Indii třeba bývalo místo, kam přišlo třeba 1000 želv za týden. Už 23 let se to nestalo, až vloni.

Kam těch 23 let chodily?

Želvy si pamatují, kde se vylíhly, a vrací se na to samé místo naklást vajíčka. Ale nemusí to být úplně přesně. Takže buď chodily někam nedaleko, ale spíš rozmnožovat vůbec nepřiplouvaly.

Jak je možné, že si 20 let, než dosáhnou dospělosti, pamatují, kde se vylíhly? Vždyť urazí v moři tisíce kilometrů.

Existuje spousta hypotéz. Geomagnetismus, znalost mořských proudů. Spekuluje se, že si pamatují složení písku pláže, kde se vylíhly. Ale přesně se to neví.

Já jsem dělala diplomku v Irsku, kam připlouvaly kožatky velké živit se medúzami, ale vajíčka kladly ve Francouzské Guayaně, tedy na severu Jižní Ameriky. To je přes celý Atlantik, neuvěřitelná dálka!

Co želvy tak decimuje?

Když želvy dosáhnou určité velikosti, vlastně už přirozeného nepřítele nemají. Kromě člověka. Ať už jde o rybářské flotily, lodě s vlečnými sítěmi, v turistických místech třeba lodní šrouby. Ale především jim lidé berou vajíčka a někde je loví i na maso či želvovinu. Přitom to žádná pochoutka není. Teď jsem zrovna četla, že někde umřelo 10 lidí po požití želvího masa. Zrovna karety pravé, o které tam šlo, žerou žahavce na korálových útesech, a koncentrace těch žahavých buněk byla asi dost velká. Vezměte si, že želva se dožívá až 80 let a celou dobu vstřebává všechno, co v moři je, včetně třeba těžkých kovů nebo ropných produktů, a to se jim v těle ukládá. ▶

Jak chutná želví vejce?

Já jsem je nikdy nejedla! Myslím ale, že to nic moc není. Za pochoutku se to považuje, protože je to něco vzácného, zakázaného, pro lidi z vnitrozemí exotické. Mně je dokonce jednou nabídlí, když jsem o ochraně želv jednala na indonéském úřadě – prostě mě chtěli poctít, nabídnout něco výjimečného!

Když si dřív lidé z vesnice vzali pár vajíček na snídani, nebyl to problém. Jenže s tím, jak se v posledních – řekněme - 70 letech svět zmenšil, dnes už není problém čerstvá vejce dopravit do restaurace do Singapuru, do Číny. A to je ten největší problém. Protože dneska neukradnou třeba 10 vajec za noc jako dřív, ale 5 tisíc! To znamená všechna vejce, co tam želvy nakladou. V naší oblasti počet želv klesl za toto období o 91 procent!

Kde přesně působíte?

Náš hlavní program probíhá v oblasti Berau na dvou neobydlených ostrovech u Bornea. Rozšířili jsme program, který tu už existoval, posunuli k vědeckější bázi, začali sbírat data, a také vzdělávat místní obyvatele, což považuji za klíčové. Já

jsem tam jela nejprve jako dobrovolník a už jsem tam zůstala. Postupně jsem program převzala, a to včetně financování. Což je ta nejnáročnější část.

Staráme se o karety obrovské a karety pravé, což je kriticky ohrožený druh. Berau se považuje za jedno z osmi klíčových míst na světě, kde se karety množí.

Ostrovky jsou malé, po obvodu mají asi dva kilometry. K nejbližšímu obydlému ostrovu je to 60 kilometrů, což je nejméně 2,5 hodiny lodí. Na každém z ostrovů máme pět ochránců, dříve jsme měli i dobrovolníky, hlavně z Česka, ale kvůli covidu už dva roky nepřijeli.

Jednou za deset dní přijede loď se zásobami, především s pitnou vodou, protože na ostrovech není vůbec nic - ani telefonní signál nebo internet. Podařilo se nám instalovat solární panely, takže máme alespoň lednici.

Jak vypadá zachraňování želv?

Ochranáři v noci hlídají ostrovky před pytláky, přes den počítají želvy a jejich snůšky a ty přemísťují do bezpečí. Když želva naklade vejce příliš blízko moři, časté bouře mohou spláchnout písek ►

Snůška karety obrovské na Berau.

Vzdělávání místních je klíčovou částí programu.

z pláže včetně snůšky. Případně se může stát, že želva vyhrabe pro svou snůšku díru v písku v místě, kde už jedna snůška je, a tím ji zničí. V sezóně přijde každou noc naklást vejce třeba 35 želv, každá zhruba 100 vajec, to je dost práce. Další důležitou činností našich ochranářů je úklid odpadků, které vyplaví moře.

Želvy také někdy potřebují na souši pomoci. Občas se zaseknou o nějaký kořen nebo strom, když se snaží vyhrabat jámu na naklazení vajec, a nemůžou se vlastní silou vyprostit. Snažíme se želvu vždy nějak vyříznout, ale když je želva třeba celý den na suchu, nemá už sílu se sama zpátky do moře dostat. Karetý obrovské dorůstají až do délky 1,50 metru a váží kolem 100 kilogramů, ale především jsou neuvěřitelně neforemné. Je to často hodně složitá logistická operace.

Máte přehled, kolik želv jste zachránili?

To vám řeknu docela přesně, protože nám rukama projde každé vajíčko – to nakladené, když snůšky přenášíme, nebo ve formě skořápky po vylíhnutí. Ty spočítáme, když v písku vidíme, že se želvičky už vylíhly a dostaly do moře. Poznáme, kolik se jich nevlíhlo, které zůstaly nevyvinuté, a kolik

se jich vylíhlo v pořádku. Tyhle považujeme za zachráněné. Za těch sedm let, co na Berau působíme, je to trochu přes 3 600 000 želv. A nejkrásnější je, že to číslo každým dnem roste!

Co si můžu pod tímto číslem konkrétně představit?

Přepokládá se, že se dospělosti dožije každá dvoustá želva. Můžeme tedy předpokládat, že za zhruba 20 let, až naše želvy pohlavně dospějí, se jich na Berau vrátí naklást vajíčka 18 tisíc. Představu o tom, co toto číslo znamená, si můžete udělat v porovnání s celkovou populací karet obrovských, která se v Indickém oceánu odhaduje na 150 tisíc jedinců.

A proč mluvím o zachráněných želvách - než na Berau začal záchranný program, na ostrovech sídlili pytláci, kteří všechna vajíčka vybrali. Nevlíhla se tu jediná.

Jsou ta čísla výjimečná v porovnání s ostatními světovými programy?

Určitě. Před časem jsem byla v Ekvádoru. Místní program na záchranu želv má asi 8 zaměstnanců, a za rok jim přišlo naklást vajíčka 40 karet. My jich máme 5000! Hodně želv mají možná

Ostrov Bilang Bilangan, kde probíhá program Chráníme mořské želvy.

v Kostarice nebo na ostrově Asunción, ale pořád to není tolik jako u nás. My máme navíc to štěstí, že na Berau chodí klást vajíčka i karety pravé.

Jak program financujete?

Klíčoví jsou čeští dárci. Celý program stojí 120 tisíc měsíčně. Osmdesát procent teď tvoří příspěvky individuálních dárců, kteří posílají padesát, sto, dvě stě korun měsíčně. To je neuvěřitelné a strašně super! Já od firem peníze sháním dost těžko, nedokážu přijít a během 10 minut vysvětlit, proč jsou želvy na druhém konci světa tak důležité. Takže přispívají lidé, kteří tam byli jako dobrovolníci nebo nás viděli na některé přednášce, nějaké peníze získávám například z přednášek na školách.

Teď mě šokovala jedna paní. Napsala mi, že byla před třemi lety na jedné z mých přednášek a od té doby náš program sleduje. A protože vloni nejeli s manželem kvůli covidu na dovolenou, chce nám dát dar 25 tisíc. Neuvěřitelné!

Indonésané nepřispívají? Vždyť jde o jejich přírodu.

Úřady, například i indonéská velvyslankyně u nás, nám podporu vyjadřují, ale finančně zatím nikdo

nepřispěl. Oni už vědí, že želvy jsou mezinárodně chráněné, takže je to zapsané i v jejich zákonech, například Berau je chráněné území. Ale říkají, že peníze na to nemají.

Já se tedy úplně nedivím, že jim ochrana želv nepřijde důležitá, protože zatím ještě nezjistili, proč je třeba nutné mít nějaký systém svozu odpadu. V Indonésii je 250 milionů lidí, ale ani jeden není popelář, když to trochu přeženu. To samozřejmě považuji za něco, co by jim mělo dojít dřív, než že mají chránit želvy.

Jakou máte podporu od místních lidí?

Záleží na tom, na koho narazíte. Pytlákům jsme samozřejmě trnem v oku, ale myslím, že většina místních nás má ráda, protože se snažíme řešit i vzdělávání jejich dětí. Nejenom v environmentálních věcech, jako jsou odpady nebo želvy, ale i v angličtině, kterou místní považují za důležitou znalost. Tím jsme si je získali. A samozřejmě jim taky dáváme práci.

Ono taky záleží na tom, jak se chováte.

Nemůžete přijít, jako člověk ze země bez moře, a začít je učit chránit želvy. Když jsem na Berau byla poprvé, ještě jako dobrovolník, začala

jsem sbírat odpadky. Místní ochranáři jen kroutili hlavou. Za týden za mnou přišli s tím, že je to zbytečně, protože s přílivem přijde další várka. Říkala jsem: „Když uklidíme tyhle hromady, bude se nám pak uklízet mnohem lépe a rychleji.“ Opět kroutili hlavou, ale za další týden se přidali. Do večera jsme to uklidili, a od té doby uklízejí každý den. Ovšem kdybych za nimi přišla a řekla, teď si vezte pytle a sbírejte, počkají, až mi poletí letadlo, a vykašlou se na to.

Co je v těch odpadcích?

Žabky, PET láhve, sáčky, plíny - ty úplně nesnáším. Často to vypadá, že někdo vysypal odpad z lodi. Oni to takhle provozují i ve vesnicích a městech - vezmou odpadkový koš a vysypou ho do moře. Věřím, že to odpluje a tím se toho zbaví. My jsme alespoň v jedné vesnici přesvědčili vedení, aby zaměstalo jednoho popeláře. Ten odpad sváží za město a tam ho pálí, protože stejně se s tím nic jiného dělat nedá. Což je prostě strašné.

Působíte i jinde než v Berau?

Menší program máme na ostrově Lembata na jihovýchodě Indonésie. Je úplně jiný a také úžasný. Probíhá na hustě obydlených místech,

ochranáři bydlí doma, ochraně želv se věnují po práci. Šéf programu je vedoucím místní polikliniky, takže je to dost vážený člověk. V době covidu objížděl ostrov s osvětovou kampaní o koronaviru a při té příležitosti vždy zmínil i ochranu přírody a želv. Je úžasné, že se tam do ochrany zapojily celé komunity, organizují se společná vypouštění čerstvě narozených želviček, které se vylhnou v těch jejich chráněných místech.

Teď rozjíždíme program na Srí Lance, který je úplně jiného ražení, protože tam už želvy chrání, ale dělají to špatně. Čerstvě vylhnuté želvy přesouvají do bazénků. Asi si myslí, že jim to pomůže, ochrání před predátory. Hlavně jim to ale přiláká turisty. Ti mají možnost želvičku vidět zblízka, mohou ji vzít a vypustit do moře. Klidně v pravé poledne, kdy se ta želva popálí o písek a většinou těsně potom zahyne. V bazénku mláďatům zakrní svaly, nevyvinou se jim pořádně plíce, zapomenou svou rodinou pláž, kam se později vrací klást vejce - tenhle vztah se vyvíjí prvních 48 hodin po vylhnutí.

Náš program má za cíl informovat lidi, aby, až se začne cestovat, do takových center nechodili. Zároveň chceme přesvědčit místní hotely, aby tam turisty nevozily. Chystáme pro centra workshopy, chceme i jedno vzorové vybudovat.

Tak se dá taky želvám pomoci?

V Praze se neprodávají želví vajíčka, takže nemůžete si je demonstrativně nekoupit. Ale až někam pojedete, můžete se rozhodnout, do kterého centra se půjdete podívat a které podpoříte. Nezdá se to, ale má to velký dopad. ■

Chráníme mořské želvy

Organizace působí v Indonésii (na ostrovech Bilang-bilangan a Mataha v Berau na Borneu a na ostrově Lembata) a na Srí Lance. Kromě přímé ochrany líhnicích pláží se věnuje i environmentálnímu vzdělávání místních komunit. Její vzdělávací materiály v indonésckém, anglickém i španělském jazyce se nyní používají v mnoha zemích na třech kontinentech. V ČR se snaží zvýšit informovanost o situaci mořských želv, o příčinách jejich ohrožení a o možnostech pomoci. Více na stránkách www.morskezelvy.cz nebo na youtubovém kanále Chráníme mořské želvy.